

مبانی نظری و چارچوب نظری

گرچه علم توسط داده‌ها به جلو رانده می‌شود، اما برای تبیین داده‌های علمی به مبانی نظری قوی‌ای نیاز است. در عین حال، مبانی نظری در راستای ساخت چارچوب نظری و فرضیه‌های مطرح شده از طریق قیاس یا رویکرد بالا به پایین که در آن پژوهشگر از امور کلی‌تر به امور خاص‌تر پیش می‌رود و کار خود را با نظریه یا نظریه‌هایی راجع به موضوع مورد بررسی شروع و بعد به فرضیه‌های خاص قابل آزمون می‌رسد، نیز کاربرد گسترده‌ای دارند. علم صرفاً تلاش برای جمع‌آوری اطلاعات یا داده‌ها نیست، بلکه تلاش برای تبیین این داده‌ها و اطلاعات به یک روش دقیق، منسجم و سودمند است. بنابراین، مبانی نظری می‌تواند هم در راستای شناخت پیشایند و ساخت چارچوب نظری و فرضیه‌ها سودمند باشد و هم در راستای معنی‌داری واقعی و تبیین. پس، پراختن به آن‌ها در یک مقاله می‌تواند سودمند باشد.

مطالعه مبانی نظری به پژوهشگر کمک می‌کند تا ابعاد و قابلیت‌های مختلف موضوع مورد مطالعه را کشف کند و از کلی‌گویی و کلیشه‌نویسی نجات یابد. مطالعه پیشینه پژوهش به پژوهشگر کمک می‌کند تا دریابد دیگران روی کدام بعد یا ابعاد موضوع قبلاً کار کرده‌اند. این، درهای منصفانه و علمی نویسی را به روی محقق باز می‌کند. او به جای سانسور کردن پژوهش‌های مشابه پژوهش خود و یا گفتن اینکه «قبلاً هیچکس روی این موضوع کار نکرده است!»، این توانایی را کسب می‌کند تا پژوهش‌های مرتبط با کار خود را با نگاهی تحلیلی و انتقادی حل‌جایی کند و توضیح دهد که چگونه زاویه دید دیگر پژوهشگران به موضوع، با نگاه او به موضوع متفاوت است.

برای کسب چنین نتیجه‌ای لازم است پژوهشگر - با بهره‌گیری از توانمندی خواندن و نوشتن تحلیلی - انتقادی - به جای توصیف و نقل قول صرف آنچه دیگران گفته‌اند؛ کارهای دیگران را هضم و تحلیل کند و - در عین استناددهی به منابع خوانده شده - فهم خود از نوشته‌ها را با واژه‌های خود بنویسد. به این ترتیب او خواهد توانست با تشریح حدود و دامنه مطالعات پیشین و تحلیل چرایی نپرداختن به آنچه مدنظر اوست ادعای پژوهش خود را درباره ناکافی بودن دانش موجود در حوزه موردنظرش اثبات کند و حول محور این ادعا مسئله پژوهش خود را تعریف کند.

در مبانی نظری باید موضوع پژوهستان را معرفی کنید. برای اینکه بتوانید آن را روان و خوانا بنویسید پیشنهاد می‌کنم موقع خواندن متون با در ذهن داشتن سه پرسش زیر بخوانید و موقع نوشتن هم سعی کنید به این سه پرسش پاسخ دهید:

۱ - دکتر محمد حسن حدادی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بین‌المللی جلفا - نت (روش تحقیق)

کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی/ www.kenareh-gostare-aras.ir/

۱- موضوع پژوهش من چیست؟ چه ابعاد و ویژگی‌هایی دارد؟

۲- این موضوع اول بار کجا، کی و توسط چه کسی مطرح شده و در پاسخ به چه نیازی ایجاد شده؟

۳- این موضوع برای فهم و حل چه مسائلی استفاده شده و در چه بافت‌هایی استفاده شده؟

۴- از این موضوع برای فهم و حل چه مسائلی استفاده شده؟

اگر سعی کنید وقتی که می‌خوانید و می‌نویسید به این پرسشها پاسخ دهید، نوشته شما بسیار منسجم و با بار ارزشی بالایی ارائه می‌شود.

در عین حال خوب نوشتن نیاز به تمرین زیاد دارد و البته خواندن مطالبی که خوب نوشته شده‌اند. پیشنهاد می‌کنم:

۱- از متون عالی - که معمولا به زبان انگلیسی هستند و در پایگاههای اطلاعات معتبر منتشر شده‌اند - استفاده کنید نه پایان نامه‌ها و مقالات فارسی؛ چون اغلب آنها در نگارش مشکل دارند.

۲- موقع خواندن مقالات و متون مرتبط حتما به شیوه اسکلت بندی و نگارش آنها دقت کنید.

علت استفاده از مبانی نظری

مبانی نظری نه تنها در راستای تبیین نتایج به دست آمده- معنی داری واقعی کاربرد دارند، بلکه به عنوان یک پایه ی مفهومی برای هدایت پژوهش و مطالعه به کار می‌روند. بنابراین، شما می‌بایست در مبانی نظری به دنبال مفهوم‌های اصلی، نتیجه‌گیری‌ها، نظریه‌ها، استدلال‌ها و غیره‌ای باشید که زیر بنای کار شما را شکل می‌دهند و مبتنی بر آن‌ها اقدام به پیش‌بینی نمایید که این پیش‌بینی در پژوهش‌های قیاسی- فرضیه‌آزمای- در قالب فرضیه‌ها صورت می‌گیرد. این پیش‌بینی زمانی می‌تواند به درستی و با قوت انجام گیرد که برآمده از نظریه باشد. در این راستا، مبانی نظری می‌توانند به شکل‌گیری چارچوب نظری و تعریف مفهوم‌ها یا متغیرها بیانجامند.

ساختار مبانی نظری

در پژوهش‌ها، مبانی نظری به صورت جامع مطرح می‌گردند و آنگاه مفهوم‌ها، متغیرها و شاخص‌های مورد نظر از آن‌ها در راستای شکل‌گیری چارچوب نظری استخراج و بیان می‌گردند. اما، در مقاله‌ها طرح مبانی نظری به صورت کوتاه‌تر انجام می‌گیرد و در آن بنیادی‌ترین مبانی به صورت تلخیصی مطرح می‌شوند.

در این راستا، می‌توان موارد زیر را در قالب مبانی نظری ذکر کرد:

۲ - دکتر محمد حسن حدادی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بین‌المللی جلفا - نت (روش تحقیق)

کارشناسی ارشد مدیریت بازرگانی/ www.kenareh-gostare-aras.ir/

- تعریف یا شناسایی عنوان، مسأله، یا زمینه‌ی موضوعی کلی مورد نظر و ارائه‌ی بافت مناسبی برای مرور ادبیات.
- اشاره به روندهای کلی مربوط به موضوع در ادبیات پژوهش و پرداختن به تعارض‌ها در نظریه، روش‌شناسی، شواهد، و نتیجه‌گیری‌ها، و ذکر شکاف‌ها بین پژوهش و شناخت مسلم فرض شده، و در نهایت بیان مسأله‌ی مورد نظر و دیدگاه جدید پژوهشگر یا مولف آن.
- طرح دامنه‌ی مطالعاتی و بیان دلایل پژوهشگر یا مولف از ذکر مبانی نظری و در عین حال تبیین ملاک‌هایی که در تحلیل و مقایسه‌ی نظریه‌ها و دیدگاه‌ها به کار می‌رود.
- تلخیص مطالعه‌ها و مقاله‌های مهم ارائه شده در خصوص حوزه و مسأله‌ی مورد نظر.
- نتیجه‌گیری از مبانی نظری و ربط آن به موضوع یا مسأله‌ی اصلی پژوهش یا مقاله.
- مطرح نمودن مفهوم‌ها و متغیرها و شاخص‌های آن‌ها و ساخت چارچوب نظری.

چارچوب نظری یا مفهومی

از چارچوب نظری یا مفهومی برای ترسیم خطوط کلی پژوهش یا ارائه‌ی رویکرد ترجیحی استفاده می‌شود. این چارچوب از مجموعه‌ای از مفهوم‌های مرتبط با روش‌ها، رفتارها، کارکردها، روابط و هدف‌ها تشکیل می‌شود. چهارچوب نظری، روابط بین همه‌ی متغیرها را تعریف می‌کند به گونه‌ای که خواننده بتواند روابط فرض شده بین آن‌ها را درک کند.

چارچوب نظری می‌تواند به عنوان یک الگوی منطقی به حساب آید. چارچوب نظری مجموعه‌ای از مفهوم‌های دارای ارتباط متقابل است که پژوهش را هدایت می‌کند و تعیین می‌نماید که چه چیزهایی باید سنجیده شوند.

نحوه‌ی طراحی چارچوب نظری یا مفهومی

اولین کاری که شما می‌بایست انجام دهید این است که به حکم، عنوان، یا مسأله‌ی پژوهش خود رجوع کنید و از دل آن پرسش‌های به دست آمده را به صورت دقیق بررسی نمایید تا ببینید که آن دارای چند عقیده‌ی کلیدی است.

دوم، مفهوم ها یا متغیرهای کلیدی خود را مشخص نمایید. به سخن دیگر، تعیین نمایید که چه عواملی بر معلول فرض شده یا متغیر وابسته تأثیر می گذارند.

سوم، جدولی را طراحی نمایید و خلاصه ی نظریه ها، مفهوم های برآمده از آن ها و همبسته های احتمالی آن ها را در آن خلاصه نمایید.

چهارم، بر اساس جدول مذکور، همه ی مفهوم ها یا متغیرهای تأثیرگذار بر متغیر وابسته ی خود را در قالب متغیرهای مستقل یا پیش بین و وابسته یا پیش بینی شونده فهرست نمایید.

پنجم، مبانی نظری را مرور و بهترین نظریه یا نظریه هایی را که می توانند روابط بین متغیرهای فهرست شده را تبیین نمایند برای خود انتخاب نمایید.

ششم، در خصوص فرض ها و گزاره های این نظریه ها و مناسبت آن ها با کار خودتان بحث نمایید.

هفتم، طرح نموداری چارچوب نظری خود را ترسیم نمایید. در این نمودار، می بایست متغیرهای مستقل، واسط، تعدیل گر، کنترل، و وابسته و جهت های ارتباط آن ها مشخص گردد. برای این منظور، ما می بایست نام متغیرها را نوشته و فلشی را از هر متغیر که فکر می کنیم اثر گذار است به سمت هر متغیری که فکر می کنیم اثر پذیر است، بکشیم.